

Kansen voor het spiegeldikkopje in het Kempen~Broek

Kansen voor het spiegeldikkopje in het Kempen~Broek

Tekst

Michiel Wallis de Vries

Met medewerking van

Denis Frissen (Stichting Ark), Gaby Bollen (Natuurmonumenten), Robert Delbroek (Limburgs Landschap vzw), Arnold Goossens (Natuurpunt)

Rapportnummer

VS2015.022

Projectnummer

2015.075

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever

Provincie Limburg

Deze publicatie kan worden geciteerd als

Wallis de Vries, M.F. (2015). *Kansen voor het spiegeldikkopje in het Kempen~Broek*. Rapport VS2015.022, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden

Natuurontwikkeling, beheer, beekdalen, dagvlinders, spiegeldikkopje

November 2015

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigden/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

1.	Inleiding	5
	Aanleiding	5
	Doelstelling	6
2.	Profiel spiegeldikkopje	7
3.	Locatiebeschrijvingen	9
1.	Bakewells Peelke	9
2.	Loozerheide	10
3.	Kruispeel	10
4.	Laurabossen	11
5.	Kettingdijk	12
a.	Nat gefaseerd gemaaid hooiland en aangrenzend bos	12
b.	Vochtig bos	13
6.	Smeetshof (B)	13
7.	Wijffelterbroek(bos)	14
8.	Stramprooierbroek	16
9.	Areven	20
4.	Toekomstvisie	21
	Literatuur	22

Samenvatting

Het spiegeldikkopje kwam vroeger zowel in Limburg als Vlaanderen voor in beekdalmoerassen, vochtige bossen en overgangen naar heide en hoogveen. Thans zijn er alleen in Limburg in de Peel en het Weerterbos populaties aanwezig. In het kader van de natuurontwikkeling via het project Kempen-Broek is de ambitie om ook voor het spiegeldikkopje leefgebied te herstellen om op termijn tot herkolonisatie van het Wijffelterbroek en in Vlaanderen het Stramprooierbroek te komen. Ook andere soorten van natte ruigte en structuurrijke bossen, waaronder grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder en bont dikkopje, zullen hiervan kunnen profiteren.

Deze rapportage behandelt de kansrijke gebieden en geeft aanbevelingen voor de uitvoering om de kansen voor het spiegeldikkopje te optimaliseren.

- Stapstenen tussen Weerterbos en Wijffelterbroek zijn schaars, maar vooral Bakewells Peelke en Kruispeel bieden goed mogelijkheden. Voor Bakewells Peelke moeten de mogelijkheden nog worden uitgezocht, maar kan aansluiting worden gevonden bij maatregelen voor de kamsalamander. Voor de Kruispeel biedt het open kappen van plekken in het broekbos grote kansen. Langs de Laurabossen kan de ontwikkeling van geleidelijke bosranden de corridorfunctie versterken.
- Langs de Kettingdijk ontwikkelt zich nu reeds een geschikte bloemrijke ruigte. Bekeken moet worden hoe deze zich met voortgaande vernatting ontwikkelt en hoe hierop kan worden ingespeeld. Dergelijke ontwikkelingen doen zich ook voor in de Smeetshof, bezuiden het Wijffelterbroek.
- Het Wijffelterbroek wordt nog sterk vernat. Vergroten van structuurvariatie in het bos is nu niet aan de orde, maar kan zich ook spontaan ontwikkelen. Wel zijn er kansen voor natte ruigte in geleidelijke overgangen tussen het bos en de omringende natte hooilanden.
- In het Stramprooierbroek zijn voor het spiegeldikkopje geschikte leefgebieden deels aanwezig (gebleven). Het (deels) open kappen van dicht wilgenstruweel en inhammen langs de lossing, kleinschalig hakhoutbeheer en aangepast beheer van de vochtige hooilanden in combinatie met bosrandbeheer eromheen bieden grote kansen voor verdere uitbreiding.
- Bij de uitbreiding van de grootschalige begrazing is het voor het spiegeldikkopje en andere moerassoorten belangrijk om te vermijden dat overbegrazing van natte ruigte optreedt. Hier kan bij de inrichting van de waterafvoer en het plaatsen van (tijdelijke) rasters op ingespeeld worden.
- Het kleinschalige landschap van het Areven biedt in de omgeving van het Stramprooierbroek door aangepast maai- en bosrandbeheer ook mogelijkheden voor de ontwikkeling van soortenrijke natte ruigte.

1. Inleiding

Het spiegeldikkopje is een dagvlinder die in Nederland tegenwoordig alleen nog in de provincies Limburg en Noord-Brabant te vinden is. De soort is door de Provincie Limburg als doelsoorten voor Noord- en Midden-Limburg opgenomen. Daarbij is het nodig om de uitvoering van maatregelen nader af te stemmen op de soortspecifieke knelpunten en kansen. In deze rapportage zijn de potenties voor het spiegeldikkopje in het Kempen~Broek in kaart gebracht en is geadviseerd over de uitvoering van maatregelen.

Aanleiding

Het spiegeldikkopje (*Heteropterus morpheus*) is een kenmerkende vlinder van natte ruigten in beekdalén en de randen van hoogvenen. De landelijk bedreigde dagvlinder spiegeldikkopje geldt in de Provincie Limburg als doelsoorten in het natuurbeheer (Weinreich *et al.*, 2007). Voor het spiegeldikkopje dienen zich in het Kempen~Broek nieuwe kansen aan waarop de uitvoering nog moet worden afgestemd.

In het Kempen~Broek wordt al twintig jaar hard gewerkt aan de versterking van natuur en recreatie. Het spiegeldikkopje komt was hier vroeger wijd verbreid, maar is thans beperkt tot het Weerterbos. Met het klimaatproject in het Kempen~Broek worden nu nieuwe stappen gezet om losse natuurgebieden met elkaar te verbinden en waardevol water daarbinnen beter vast te houden. Het centrale deel van het Kempen~Broek bestaat uit een noord-zuid lopende keten van natuurgebieden in het grensgebied van Belgisch en Nederlands Limburg en Brabant. Echt met elkaar verbonden zijn deze natuurgebieden nog niet. Wegen, kanalen en maïsakkers vormen barrières in het landschap. Er wordt door veel partijen gewerkt aan het overbruggen van die barrières, o.a. door de aanleg van een ecoduct over de autosnelweg A2, wildwaarschuwingssystemen langs andere wegen en uitstapplaatsen voor wild langs kanalen. Hoog op de agenda van het nieuwe klimaatproject staat de verwerving van zogenaamde sleutelhectares: de laatste paar honderd hectaren, die nog tussen de verschillende natuurgebieden in liggen. Met de aankoop van deze sleutelhectares ontstaat een doorlopende natuurverbinding. Dit is aantrekkelijk voor wandelaars en fietsers, maar het is ook van levensbelang voor vele planten- en diersoorten. Vanwege het reliëf en de rijke aanvoer van kwelwater liggen er veel kansen voor de terugkeer van bijzondere soorten van beekdalmoerassen. Het ernstig bedreigde spiegeldikkopje, aandachtsoort van het Limburgse natuurbeleid, is daarvan een belangrijke exponent (Wallis de Vries, 2010; 2013). De soort heeft nu haar belangrijkste kernpopulatie in het Weerterbos, maar deze kan zich bij een voorspoedige ontwikkeling van leefgebied zuidwaarts uitbreiden naar het Stramprooierbroek, waar de soort vroeger ook voorkwam. Het leefgebied van het spiegeldikkopje – natte, bloemrijke ruigte – is echter thans nog zeldzaam en het is bovendien kwetsbaar voor verdroging (m.n. in het voorjaar) en voor intensieve begrazing (Wallis de Vries, 2010; 2013). Bij de planning en uitvoering van de deels reeds ingezette natuurontwikkeling – waarbij ook aan vernatting wordt gewerkt en begrazing door grote grazers wordt ingezet – is het daarom belangrijk om rekening te houden met de potenties voor het spiegeldikkopje en andere soorten van natte ruigte (Veling & Vossen, 2014). Dit project brengt daartoe de benodigde kennis onder de aandacht van de beheerders van het Kempen~Broek.

Doelstelling

Het doel van het project is voor beide soorten tweërlei:

- Het in kaart brengen van de actuele en potentieel kansrijke leefgebieden voor het spiegeldikkopje in het Nederlandse deel van het Kempen~Broek
- Afstemming van de plannen voor inrichting en beheer in Het Kempen~Broek op een optimale ontwikkeling van leefgebied voor het spiegeldikkopje.

2. Profiel spiegeldikkopje

Het spiegeldikkopje is een soort van overgangen van beekdalmoeras en hoogveen naar bos. Het is een warmteminnende soort die door een langdurig rupsenstadium hoge eisen stelt aan de groei van de waardplanten. De overwintering hoog in de vegetatie maakt het spiegeldikkopje kwetsbaar voor begrazing.

Een samenvatting van het ecologisch profiel van het spiegeldikkopje is gegeven in Tabel 1. Samengevat zijn de belangrijkste ecologische randvoorwaarden voor het spiegeldikkopje:

- Een warm en vochtig microklimaat
- Een ruige vegetatie met hennegras of pijpestrootje
- Een rijk nectaraanbod met bij voorkeur distels en braam
- Een licht aangerijkt milieu met stabiele waterhuishouding
- Een voldoende oppervlakte leefgebied voor een duurzame populatie

De achteruitgang van het spiegeldikkopje moet worden gezocht in een combinatie van knelpunten op al deze aspecten. Daarin speelt verdroging een belangrijke rol.

Tabel 1: Profiel van het spiegeldikkopje (Wallis de Vries, 2010; 2013)

voedsel rupsen	met name hennegras en pijpestrootje
voedsel vlinders	nectar van verschillende bloeiende planten en zoals grote kattenstaart, braam, kale jonker en gewone dophei
vliegtijd vlinders	één generatie tussen begin juli en begin augustus
duur stadia	ei: 6-10, rups: 320-340, pop: 12-18, vlinder: 9-18, rijpingsduur eitje: 4-5 dg
overwinteringsfase	half volgroeide rups in een hibernaculum, vrij hoog op de waardplant
leefgebied	vochtige ruigten langs bosranden en brede bospaden, in open bossen en op windluwe plaatsen in beekdalmoerassen en (randen van of gedegenerende) hoogvenen
mobiliteit	honkvast, maar vrij veel zwervers
dichtheid	hoog tot zeer hoog, 16 tot 260 individuen per ha
status	zeer zeldzame standvlinder
Rode Lijst	1995 'kwetsbaar', 2006: 'bedreigd'
Europese status	niet bedreigd; maar wel achteruitgang in NW-Europa
knelpunten verspreiding	verdroging, verbossing, begrazing
verwachting toekomst	zeer zeldzame standvlinder
beschermingsmaatregelen	open houden bossen, gefaseerd maaien, geen verdere verlaging grondwaterstand nabij huidige leefgebieden

Het spiegeldikkopje komt voor in beek-begeleidende broekbossen of hakhoutbosjes en (gedegenerende) hoogveengebieden. Het **waterpeil** is wisselend, maar staat 's winters op of boven het maaiveld. Voorjaarsdroogte blijkt funest te zijn omdat de rupsen dan nog een groeispuurt doormaken.

Doordat de rups pas eind oktober gaat overwinteren, is het belangrijk dat de waardplant vanaf het voorjaar tot in de herfst groen blijft; dit is **met name op vochtige plaatsen met kwel** het geval, maar ook wel op verstoorde plekken.

Spiegeldikkopjes leven vooral in **ruige vegetatie** waarin zowel de waardplant als de nectarplanten groeit. Geschikte ruigten zijn vooral te vinden langs bosranden,

breder bospaden of in de lichte van struweel. Als daar hennegras groeit is dat doorgaans de geprefereerde waardplant, anders pijpestrootje.

Enige mate van **beschutting** door bomen, struiken of een aangrenzende bosrand is in alle gevallen aanwezig. Tegelijkertijd is een **warm microklimaat** nodig, zodat er voldoende zonlicht moet doordringen. Open plekken moeten dus van voldoende omvang zijn (doorsnee minimaal ca. 50 m).

Het spiegeldikkopje is **kwetsbaar voor begrazing** omdat de rupsen zich hoog in de vegetatie ophouden en daar ook overwinteren.

Het spiegeldikkopje is in tegenstelling tot veel andere habitatspecialisten in staat gebleken om zich succesvol te verspreiden en nieuwe leefgebieden te koloniseren over afstanden tot meer dan 5 km. Versnippering is voor het spiegeldikkopje in dat opzicht niet zo'n probleem, maar kleine oppervlakten leefgebied maken afzonderlijke populaties toch kwetsbaar voor fluctuaties in de populatiegrootte. Onder goede omstandigheden lijken populaties in gebieden van 50-100 ha redelijk duurzaam.

Er zijn vier belangrijke typen maatregelen die gunstig zijn voor het spiegeldikkopje:

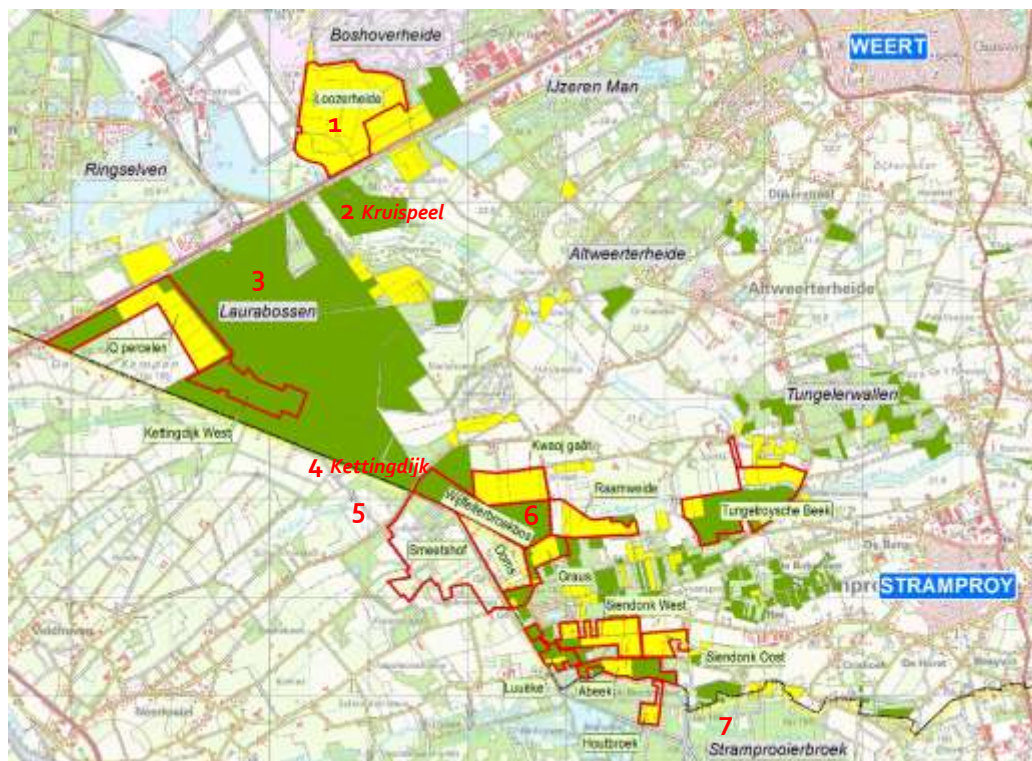
- Vernatting met toepassing van natuurlijker peilbeheer en versterking van kwelinvloed
- Terughoudendheid bij begrazing door vee in hennegras- en pijpestrootjeruigten
- Open plekken maken in het bos en bestrijding van bosopslag en struweeluitbreiding
- Herintroductie in kansrijke gebieden na herstel van leefgebied

3. Locatiebeschrijvingen

Er zijn in juli 2015 veldbezoeken gebracht aan – op basis van hydrologie en vegetatie – voor het spiegeldikkopke kansrijk geachte terreinen tussen het ecoduct over de A2 en het Stramprooierbroek. In dit hoofdstuk worden de kwaliteiten van deze gebieden besproken met korte aanbevelingen voor beheer en inrichting.

De hieronder nader besproken gebieden zijn:

1. Bakewells Peelke
2. Loozerheide
3. Kruispeel
4. Laurabossen
5. Kettingdijk
6. Smeetshof
7. Wijffelterbroek(bos)
8. Stramprooierbroek
9. Areven

Figuur 1: Projectgebied Kempen~Broek met in groen de gebieden in beheer van Natuurmonumenten en in geel gebieden in beheer van Stichting ARK.

1. Bakewells Peelke

Het Bakewells Peelke ligt bezuiden het Weeterbos op de natte flank ten oosten van de Weeter en Budelerbergen. Het terrein ligt wel in het Vogelrichtlijngebied maar net buiten het Natura 2000-gebied, hoewel de begrenzing hiervan mogelijk nog zal worden aangepast. Een belangrijke reden hiervoor is het voorkomen van de kamsalamander in enkele poelen. Deze natte omgeving biedt met aangepast beheer ook mogelijkheden voor het spiegeldikkopje. Het zou een belangrijke eerste stapsteen bezuiden het Weeterbos en de A2 kunnen worden. De mogelijkheden hiervoor moeten nog nader worden verkend.

2. Loozerheide

Van de Loozerheide lijkt het zuidelijke deel langs de provinciale weg het meest geschikt voor het spiegeldikkopje.

Het gaat om een natte heide onder invloed van kanaalkwel. In een smalle zone komt veenmosrijke natte heide met dophei en veenpluis tot ontwikkeling in afwisseling met gagelstruweel en galigaan.

- Waardplanten: pijpestrootje is dominant, maar hennegras ontbreekt
- Nectar is weinig aanwezig, met uitzondering van verspreide dophei; in de wegberm is wel meer nectar te vinden
- Het gebied is halfopen; westelijker ligt een ander nat stuk dat opener is, en voor het spiegeldikkopje minder gunstig.
- De hydrologie wordt waarschijnlijk sterk ongunstig beïnvloed door de vele ontwateringsgreppels op enige afstand van de weg.
- Het gebied wordt begraasd, maar de begrazingsdruk is (gelukkig) gering, behalve langs het raster.

Noordelijker wordt de Loozerheide al snel te droog. De oostelijke oeverzone van het Ringelsven is zeer geëxponeerd op de wind en mede daardoor ongeschikt. De omgeving van het westelijke deel van het Ringelsven en de Hoort is niet nader beoordeeld maar lijkt weinig kansrijk te zijn.

Beoordeling: kansrijke maar kleine stapsteen

Aanbeveling:

- nectaraanbod langs N564 vergroten door gefaseerd maaibeheer
- hydrologisch herstel door dichten van greppels

3. Kruispeel

Hier is door graafwerkzaamheden een grote, natte laagte ontstaan te midden van een bosomgeving. Het open deel van de laagte bestaat deels uit open water, maar de oeverzone is deels begroeid met vegetatie van natte ruigte met in het westelijk deel ook voedselarme delen met veenpluis; ook koningsvaren groeit er. De natte delen van het omringende bos bestaan uit berken- en elzenbroek. Door de laagte stroomt een beek met oevervegetatie van bosbies en galigaan. Oostelijk van de beek is de bodem voedselrijker met hoge rietvegetatie rond het ven.

- Waardplanten: delen van de westelijke oeverzone zijn begroeid met hennegras; dit is ook abundant in de ondergroei van het berkenbroek
- Langs de oevers van het westelijke ven is een behoorlijk nectaraanbod van o.m. kale jonker
- Het open gebied ligt goed beschermt en gunstig geëxponeerd op de zon

- De hydrologische situatie lijkt gunstig en stabiel.
- Er vindt geen actief beheer plaats

Beoordeling: kansrijk voor lokale populatie na uitvoering van maatregelen

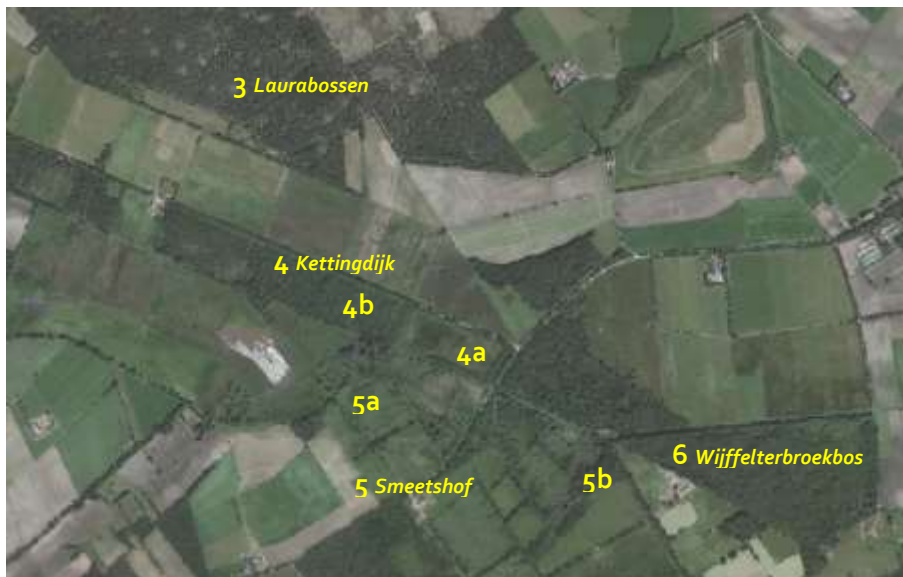
Aanbeveling:

- uitbreiding van leefgebied door kap van open plekken in het berken-elzenbroek in de vorm van hakhoutbeheer (schaal ca. 50x50 m), en
- handhaven van natte ruigte met hennegras op de oeverzone van het westelijke ven, door tegengaan van bosopslag.

4. Laurabossen

De Laurabossen vormen thans een te droog gebied voor het spiegeldikkopje, hoewel pijpestrootje de ondergroei domineert. Wel kunnen bosrandbeheer en het kappen van brede corridors langs de zuidrand de verbindende werking versterken naar de Kettingdijk, het Wijffelterbroek en de Smeethof. Ook kan de interne drainage worden tegen gegaan door het dempen van de diepe ontwateringsgreppels. Delen van het gebied vallen binnen de grote begrazingseenheid, maar de begrazingsdruk is er laag.

5. Kettingdijk

Het gebied rond de Kettingdijk is vooral in de ZO-hoek bijzonder kansrijk. Van West naar Oost loopt het terrein af en wordt het steeds natter. De waterloop Emissaire langs de grens voert water af. Benoorden de Kettingdijk valt het gebied sinds kort grotendeels binnen de grote begrazingseenheid: dit is grotendeels te droog voor het spiegeldikkopje, dus wat dat betreft is de vrij hoge begrazingsdruk geen probleem. Alleen de in 2014 ontgronde delen zijn nat genoeg om kansen te bieden, maar deze zijn nog vrij voedselrijk met veel pitrus en riet.

Tussen de Kettingdijk en de grens liggen wel twee kansrijke plekken ten Oosten van de Kettinghoeve:

a. Nat gefaseerd gemaaid hooiland en aangrenzend bos

Tot ca. 1990 was dit een regulier begraasde paardenwei (mond. meded. Ton v.d. Einde). Sinds het bij NM in beheer is, is het als hooiland in beheer en is de botanische waarde sterk toegenomen.

- Waardplanten: grote delen zijn begroeid met hennegras; dit is ook abundant in de ondergroei van het berkenbroek
- Groot nectaraanbod van o.m. kale jonker en kattenstaart
- Het gebied is gunstig geëxponeerd op de zon ligt goed beschut door een houtwal langs de grens, een singel langs de Kettingdijk en bos aan de westzijde
- De hydrologische situatie lijkt gunstig en stabiel met veel kwelinvloed
- Beheer door gefaseerd maaien biedt ruimte aan ontwikkeling van gevarieerde natte ruigte en veldrushooiland, maar recente inundatie als gevolg van een beverdam maakt de toekomstige ontwikkeling ongewis

Beoordeling: met een oppervlakte van ca. 3 ha is dit nu al een kansrijke plek voor een lokale populatie

Aanbeveling:

- Handhaven huidig beheer van gefaseerd maaien (ook vanwege botanische waarden)
- Gebied bij voorkeur voorlopig buiten begrazingseenheid houden of eventueel delen met tijdelijke rasters uitrasteren

b. Vochtig bos

Ten westen van het bovengenoemde perceel ligt een vochtig elzenbroekbos, voormalig hakhout. In de randen hiervan laten hennegras en kale jonker de potenties voor het spiegeldikkopje al zien. Kleinschalig hakhoutbeheer kan waardevol leefgebied voor het spiegeldikkopje opleveren, maar past vooralsnog niet in de beoogde natuurontwikkeling, waarbij het gebied ook veel natter zal worden.

Beoordeling: potentieel geschikt leefgebied bij vergroting van aandeel open plekken

Aanbeveling:

- Kleinschalig cyclisch kapbeheer met een fasering tussen de percelen tussen opeenvolgende greppels biedt goede mogelijkheden voor een cyclische successie met een fase van bloemrijke natte ruigte met hennegras. Dit zal soorten als bont dikkopje, kleine ijsvogelvlieder en grote weerschijnvlieder ook ten goede komen!
- In het kader van natuurontwikkeling kan worden overwogen om dergelijke acties in het kader van overgangsbeheer op te nemen.

6. Smeethof (B)

De Smeethof ligt in Vlaanderen en is in beheer bij Limburgs Landschap vzw. Het grenst aan Kettingdijk en Wijffelterbroek. Het gebied ten Westen van de Bocholterweg (5a) vertoont een gradiënt van droog naar nat en wordt grotendeels begraaasd door ingeschaard vee. De bodem is matig voedselrijk. De vegetatie in het vochtige deel bestaat uit grasland met veel pitrus, veldrus en rietgras en uit wilgenstruweel. In de nattere delen met moeras groeit ook veel riet.

- Waardplanten: hennegras komt alleen verspreid voor
- Het nectaraanbod is door de begrazingsdruk gering
- Het gebied is vrij open, maar er zijn wel windluwe delen rond wilgenstruwelen en langs bosranden
- De hydrologische situatie lijkt in de vochtige delen gunstig, maar de bodem is mogelijk te voedselrijk. De afvoer van fosfaatrijke grond wordt reeds voorbereid.

- Het begrazingsbeheer biedt nog weinig ruimte voor de ontwikkeling van bloemrijke vochtige ruigte, maar met de doorgevoerde verlaging van de veebezetting doen zich nieuwe mogelijkheden voor.

Beoordeling: thans weinig geschikt, maar bij verandering van beheer liggen er kansen

Aanbeveling: Op korte termijn kan worden gevolgd wat de ingezette verlaging van de begrazingsdruk oplevert. De ontwikkeling na ontgronding zullen op langere tijd gevolgd moeten worden.

Ten Oosten van de Bocholterweg liggen enkele percelen vochtig elzenbroekbos en natte graslanden (5b), wat in aansluiting op het Wijffelterbroekbos kansen biedt voor het spiegeldikkopje. Uitbreiding van hennegras lijkt hier al op te treden. Ook enkele oudere opstanden met populieren bieden kansen.

Aanbeveling: hennegrasruigte bevorderen door aangepast beheer van nat grasland en eventueel instellen van hakhoutbeheer op rotatiebasis in elzenbroekbos

7. Wijffelterbroek(bos)

Het spiegeldikkopje kwam tot ruim 20 jaar geleden in het Wijffelterbroek voor. De laatste waarneming dateert van 1993 (Wallis de Vries, 2010). Het Wijffelterbroek is een combinatie van een groot complex natte veldrushooilanden en moerasbos van elzenbroek. Er worden in de komende jaren diverse grote plannen voor verdere vernatting uitgevoerd.

Voor het elzenbroekbos zou bij herstel van een opener structuur veel kansen voor het spiegeldikkopje bieden, maar vooralsnog wordt een keuze voor spontane ontwikkeling gevolgd. In de natte schraallanden zijn er wel kansen voor de ontwikkeling van natte ruigte in aansluiting op de beschutting van de rand van het elzenbroek.

- Waardplanten: hennegras is een van de dominante soorten in de ondergroei van het elzenbroek
- Het nectaraanbod in het elzenbroek is door de beschaduwing gering, maar kale jonker en braam komen wel voor, zodat dit bij meer invallend zonlicht snel kan 'opbloeien'
- Het elzenbroek is gesloten van structuur en heeft een eenvormige leeftijdsopbouw. Wanneer open plekken van ca. 50x50 m zouden worden gemaakt, zou zich een ideaal biotoop voor het spiegeldikkopje kunnen

ontwikkelen, maar dit sluit niet aan bij de voorgenomen natuurontwikkeling. De kansen zullen vooral op de randen tussen bos en hooiland gezocht moeten worden.

- De hydrologische situatie zal zich de komende jaren waarschijnlijk in gunstige zin ontwikkelen

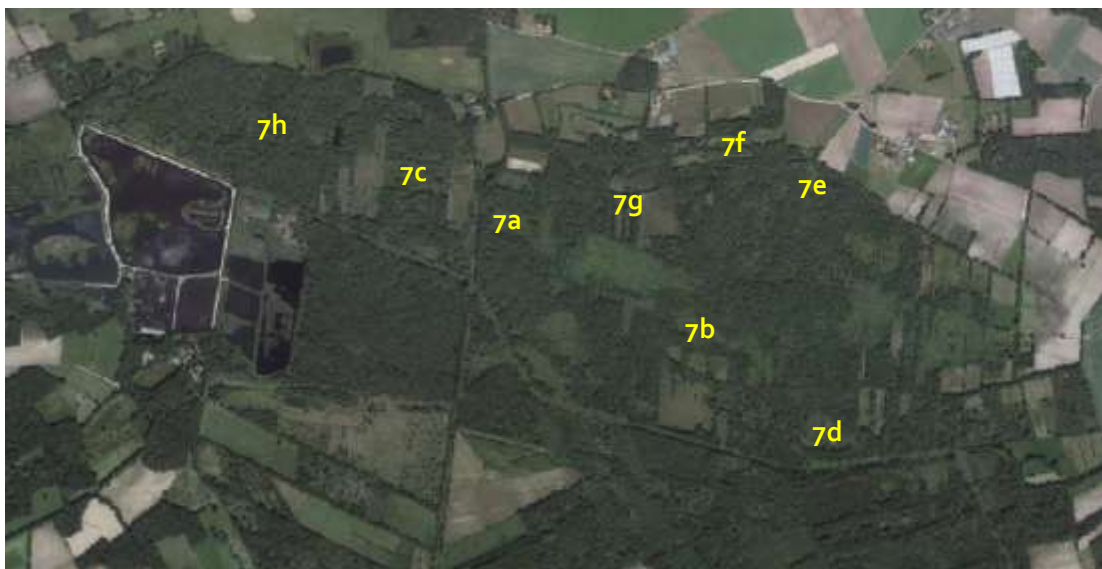
Beoordeling: kansrijke locatie voor herstel van vroeger leefgebied. Samen met de Kettingdijk zou dit een belangrijke schakel kunnen worden in een toekomstig populatienetwerk van spiegeldikkopje tussen Weerterbos en Stramprooierbroek.

Aanbeveling:

- Op gang brengen van natte ruigte op de overgang van het elzenbroek naar de omringende hooilanden

Het gebied tussen Wijffelterbroek en Stramprooierbroek is, met uitzondering van het Areven (zie g) overwegend droog en biedt dus geen reële mogelijkheden voor het spiegeldikkopje.

8. Stramprooierbroek

Het spiegeldikkopje had vroeger een belangrijke populatie in het Stramprooierbroek. De laatste waarnemingen stammen uit 1997, waarbij de ernstige voorjaarsdroogte van 1996 vermoedelijk de directe oorzaak van het verdwijnen vormde (Wallis de Vries, 2011). De locaties van de laatste vliegplaatsen zijn door de beheerder aangegeven (R. Delbroek, pers. meded.). Naast het incident van de voorjaarsdroogte was er echter ook een lange termijn trend gaande van ontwatering van de omgeving en dichtgroeien van open plekken.

Voormalige vliegplaats (7a)

Voormalige vliegplaats (7b)

Kansrijke plek met hennegras-ruigte (7c)

Kansrijke plek met bloemrijke natte ruigte (7e)

Zonnige bosranden rond hooilanden bieden ook kansen voor het spiegeldikkopje (7f)

Vochtige hooilanden met pitrus en lokaal hennegras (7g)

Hakhoutbeheer heeft op locatie 7h weer voor open natte ruigte gezorgd.

Ook extensieve begrazing (links) is al snel te intensief voor natte ruigte (rechts) (omgeving 7b)

De passages over de lossing bieden de mogelijkheid voor sturing van de graasdruk.

Thans wordt in het Stramprooierbroek hard gewerkt aan natuurherstel, met name door vernatting en begrazing in een deel van het gebied. Kleine percelen worden echter ook nog gehooïd. De laatste grote vliegplaats (7a) is nog van uitstekende kwaliteit. Een tweede voormalige vliegplaats (7b) ziet er deels ook nog goed uit, maar is wel scherp afgegrensd door wilgentruweel aan de noordkant en door de stevige begrazingsdruk van Schotse Hooglanders in de aangrenzende begrazingseenheid aan de zuidkant. Een derde voormalige vliegplaats (7d) is niet nader bezocht.

Langs de lossing ter hoogte van de grote plas, zijn aan de zuidkant van het bos inhammen gekapt waar hennegras zich uitbreidt. Ook een ander perceel met ruigte biedt goede kansen (7c) en er zijn diverse graslandpercelen waar periodiek bosrandbeheer tot uitbreiding van hennegrasruigte kan leiden (7e-h). Op één plek (7h) is aanschuwendelijk gemaakt dat hakhoutbeheer kan leiden tot herstel van natte ruigte (ook al is er op deze concrete locatie weinig nectar en komt hennegras maar lokaal voor; de ondergroei wordt er gedomineerd door grote zegges).

Over het geheel kan het Stramprooierbroek voor het spiegeldikkopje als volgt worden beoordeeld:

- Waardplanten: hennegras is een dominante soort in de natte ruigten (7a-c), maar komt ook voor in de bosranden langs natte hooilanden (m.n. 7e-f-g) en in de ondergroei van delen van het elzenbroek
- Het nectaraanbod in de vochtige ruigten en de bosranden langs hooilanden is goed m.n. van kale jonker en braam, maar in het wilgenstruweel en elzenbroek is het aanbod door beschaduwning gering
- Het elzenbroek is gesloten van structuur en heeft een eenvormige leeftijdsopbouw. Wanneer open plekken van ca. 50x50 m zouden worden gemaakt, zou zich een ideaal biotoop voor het spiegeldikkopje kunnen ontwikkelen. De begrazing levert een sterk verlies aan ruigtevegetatie op, scherpe overgangen van bos naar kort grasland en de vertrapping van ondergroei is sterk.
- De hydrologische situatie zal zich door verdere uitvoering van vernatting in de goede richting ontwikkelen.

Beoordeling: geschikt leefgebied op vroegere vliegplaats van spiegeldikkopje. Grote kansen voor herstel en uitbreiding van leefgebied voor een lokale metapopulatie.

Aanbevelingen:

- Behoud van vochtige hennegrasruigte op locaties 7a-c door opslag in toom te houden (maar het oprukken hiervan lijkt niet snel te gaan); cyclische kap van wilgenstruweel tussen 7a en 7b valt te overwegen en op 7c kan de schaduwwerking van bomen aan Zuid- en Westzijde door kap worden verminderd.
- Uitbreiding van hennegrasruigte door periodiek bosrandbeheer langs hooilanden (7 e-f-g) en langs de lossing
- Bijsturing van het begrazingsbeheer: faseren in ruimte en tijd lijkt wenselijk en is met slim gebruik van watergangen ook goed uitvoerbaar; voor het spiegeldikkopje is de begrazing al snel te intensief, maar hierin valt te zoeken naar optimalisatie
- Op gang brengen van cyclische successie in het elzenbroek door herinvoeren van hakhoutbeheer op rotatiebasis (zie 7h) of (in de lijn van natuurontwikkeling) door groepenkap op een schaal van 50x50 m. Dit zal soorten als bont dikkopje, kleine ijsvogelvlinder en grote weerschijnvlinder ook ten goede komen!

9. Areven

Ten noorden van het Stramprooierbroek ligt het kleinschalige landgoed van het Areven. Hier wordt een afwisseling van bos met extensief beheerde, vochtige tot natte graslanden gevonden. Langs de bosranden hebben zich braamstruwelen ontwikkeld. In de graslanden zijn de greppels van schuine oevers voor zien waarop zich hennegras heeft gevestigd. Hoewel de oppervlakte met hennegras nu nog minimaal is liggen er in deze beschutte vochtige omgeving met een behoorlijk nectaraanbod wel kansen.

Aanbevelingen;

- Stabilisatie van hydrologie door tegengaan van drainage
- Natte oeverzone zo mogelijk verbreden door flauwere taluds
- Hooilandbeheer faseren met plaatselijke ruigteontwikkeling

4. Toekomstvisie

Sinds 1997 is het spiegeldikkopje verdwenen uit het zuidelijke deel van het Kempen~Broek. De uitvoering van natuurherstel en –ontwikkeling biedt nieuwe kansen. De veldbezoeken laten kansrijke locaties zien voor concrete maatregelen ten behoeve van het spiegeldikkopje. Die kunnen leiden tot een duurzame terugkeer.

Het spiegeldikkopje kan worden beschouwd als een vlaggenschip voor de natuurwaarden van vochtige ruigten in het beekdallandschap van de hoge zandgronden. Tot 1997 vormde het Stramprooierbroek een belangrijke kernpopulatie voor de soort. Door natuurherstel kunnen hier weer nieuwe kansen ontstaan.

In het voorgaande hoofdstuk zijn kansrijke locaties besproken met aanbevelingen voor uitvoering van herstelmaatregelen, welke met de terreinbeheerders zijn doorgesproken. Deze kunnen op vrij korte termijn al leiden tot geschikt leefgebied. Bij de Kettingdijk en enkele locaties in het Stramprooierbroek kunnen sommige locaties nu reeds als geschikt worden beschouwd.

De uitgevoerde terreinbezoeken laten zien dat de biodiversiteit van natte ruigte vooralsnog weinig ruimte krijgt binnen de huidige aanpak van het beheer. Dat heeft er alles mee te maken dat natte ruigte enerzijds een tijdelijk stadium is in de successie van moeras naar struweel en bos en anderzijds dat de kansen voor natte ruigte zowel bij begrazing als bij hooien gering zijn. Natte ruigte gedijt wanneer open plekken over een periode van meerdere jaren ongemoeid worden gelaten. Bij hooien is dit mogelijk bij een gefaseerd beheer. Bij begrazen door sturing in ruimte en tijd. En in broekbossen en struwelen door cyclisch kapbeheer. Voor de natuurontwikkeling in het Kempen~Broek zal het ten aanzien van natte ruigte de uitdaging zijn om een dergelijke dynamiek in ruimte en tijd mogelijk te maken!

Voor een lokale metapopulatie van ca. 1000 vlinders zou naar schatting op basis van veldkennis ongeveer 5-15 ha geschikt habitat ontwikkeld moeten worden (Bink, 1992). Dit lijkt in de bovengenoemde gebieden goed mogelijk. Op deze manier kan worden bijgedragen aan de totstandkoming van een duurzame populatie van naar schatting 5000-10.000 vlinders (Traill et al., 2010). Goede uitwisseling tussen de deelgebieden in het Kempen~Broek mag op grond van het zwerfgedrag van het spiegeldikkopje wel worden verwacht.

Bij succesvol habitattherstel is de kans op spontane herkolonisatie van Wijffelter- en Stramprooierbroek door het spiegeldikkopje vanuit het Weerterbos in goede jaren, zoals 2015, zeker aanwezig. De af te leggen afstand is ruim 11 km en het is bekend dat dergelijke afstanden incidenteel worden overbrugd (Wallis de Vries, 2010). Toch moet de kans niet hoog worden ingeschat, zeker omdat de omvang van de bronpopulatie beperkt is. Daarom kan bij uitblijvende kolonisatie ook herintroductie worden overwogen. Het valt aan te bevelen om aan de hand van de ontwikkelingen van tijd tot tijd de afweging te maken om wel of niet te herintroduceren.

Literatuur

Bink, F.A. (1992). *Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa*. Schuyt & Co, Haarlem.

Traill, L.W., Brook, B.W., Frankham, R.R. & Bradshaw, C.J. (2010). Pragmatic population viability targets in a rapidly changing world. *Biological Conservation* **143** (1), 28–34.

Veling, K. & Vossen, H. (2014). Kansen voor dagvlinders in het Kempen-Broek. *Natuurhistorisch Maandblad* **103** (4), 88-93.

Wallis de Vries, M.F. (2010). *Aandacht voor het spiegeldikkopje in Limburg*. Rapport VS2010.31, De Vlinderstichting, Wageningen.

Wallis de Vries, M.F. (2013). Het spiegeldikkopje tussen hoop en vrees. *Natuurhistorisch Maandblad* **102** (1), 1-5.

Weinreich, H., Reer, P. & Boeren, J. (Redactie) (2007). *Actieplan bedreigde soorten : reconstructiegebied Noord- en Midden-Limburg: soortenrapport*. DLG - Dienst Landelijk Gebied Limburg, Roermond.